

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА НА ОСНОВЕ МЕТОДОВ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ

Аннотация. На современном этапе регионального развития государства актуальными являются прогнозирование управления социально-экономическими процессами региона, необходимость их совершенствования с целью получения эффективных инструментов для определения основных ориентиров и направлений региональной политики. Прогнозы, которые включают в себя научное обоснование, должны быть основными в плановых решениях органов государственной власти и в реализации социально-экономической политики на территории региона, определять основные направления его дальнейшего развития, место и роль в общем экономическом пространстве.

Процесс формирования современной системы прогнозирования регионального развития в Украине проходит в условиях масштабного государственного преобразования и переустройства. Изменение политического режима и реформирование экономики Украины, которые начались в 90-х годах, привели к инверсии роли территории в системе государственного управления. Регионы, которые ранее имели сильно ограниченные права в сельскохозяйственной сфере, получили право самостоятельно принимать политические, экономические, социальные, культурные и другие решения.

Ключевые слова: региональное развитие, методы прогнозирования, регион, социально-экономический, модели.

IMPROVEMENT OF SOCIAL-ECONOMIC DEVELOPMENT ON THE BASIS OF FORECASTING METHODS OF THE REGION

Summary. At the current stage of regional development of the state, the forecasting of the management of social-economic processes in the region is urgent, and the need for their improvement in order to obtain effective tools for determining the main guidelines and directions of regional policy. Predictions that include scientific justification should be central to the planned decisions of state authorities and the implementation of social-economic policies in the region, to determine the main directions of its future development, place and role in the national economy.

The process of forming a modern system of forecasting regional development in Ukraine took place under conditions of a large-scale state transformation and reorganization. The change in the political regime and reform of the Ukrainian economy, which began in the 1990s, led to the inversion of the role of the territory in the system of public administration. Regions that previously had very limited rights in the agricultural sector, received the right to make political, economic, social, cultural and other decisions on their own.

Key words: regional development, forecasting methods, region, socio-economic model.

УДК 434:330.341.1

Думанська І. Ю.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету

Dumanska I. Y.

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of International Economic Relations Department
Khmelnytsky National University

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В АПК

Анотація. У статті розглянуто сучасний фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК. Визначено його ключові тенденції з огляду на перерозподіл асигнувань по галузях. Досліджено показники результативності фінансування інноваційного процесу в АПК. Встановлено відповідність пріоритету вагомості частки у фінансуванні інноваційних розробок в аграрній галузі з-поміж інших та її рівень віддачі. Як результат, виявлено залежність від дотацій та трансферів не лише задоволення потреб у коштах АПК, а й науково-дослідного процесу загалом.

Ключові слова: фінансування, фінансове забезпечення, інновації, інноваційна діяльність, інноваційний процес, АПК, сільське господарство.

Вступ та постановка проблеми. Інноваційний розвиток аграрного сектору економіки зумовлений необхідністю пошуку нових механізмів і методів взаємодії всіх учасників інноваційного процесу. Ключовим чинником активізації інноваційної діяльності є вирішення проблем відповідного фінансового забезпечення, зокрема функціонування ринку сучасних високоефективних

агротехнологій виробництва сільськогосподарської продукції.

У сучасних умовах економіки України можливості фінансового забезпечення інноваційних процесів, у тому числі й інноваційного оновлення технологій сільськогосподарського виробництва, обмежені, тому стає необхідним пошук ефективних інструментів фінансового забез-

печення інновацій і принципово нових джерел, форм та методів фінансування новітніх технологій на тлі ситуаційного аналізу потреб та рівня їх задоволення у фінансуванні інноваційного процесу АПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемами розвитку сільського господарства та пошуком інноваційних варіантів їх вирішення працювали такі відомі вітчизняні й закордонні вчені, як: Б. Данилишин, І. Іртицева, Л. Курило, О. Мазуренко, А. Сидорова, В. Тарасевич, С. Тивончук, І. Федун, Ю. Шпак, О. Шпикуляк, О. Шубравська та ін.

Проте реалізація інноваційного процесу в АПК без належного фінансового забезпечення неможлива в Україні. Проблеми фінансування потреб інноваційного процесу в галузі були пріоритетними в дослідженнях відомих учених, серед яких: В. Бернс, Г. Бірман, О. Гаврилюк, М. Герасимчук, П. Лайко, П. Саблук, А. Фукс, С. Шмідт.

Праці зазначених науковців є науковим підґрунтям для переведення аграрного сектору на засади інноваційного розвитку, в яких визначаються основні інноваційні пріоритети та напрями нарощування інноваційного потенціалу галузі та окремі питання її фінансування. Водночас виокремлення основних проблем фінансування інноваційної діяльності в аграрному секторі та пошук шляхів їх вирішення потребують поглиблених наукових досліджень та комплексного підходу.

Метою статті є аналіз сучасного фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК та визначення його ключових тенденцій.

Результати дослідження.

В умовах трансформаційної економіки, інноваційний процес виступає вагомим стимулятором ефективного розвитку агропромислового комплексу України. Слід звернути увагу на високий науковий потенціал сільського господарства держави. У 2017 р. 132 організації, що виконують наукові та науково-технічні роботи (НТНТР) у сільському господарстві, належали до Академії аграрних наук, що відповідає 30% усіх організацій академії наук, що займаються цим видом діяльності в Україні.

На жаль, у 2017 р. їх чисельність зменшилася на 19 од. й у відсотковому співвідношенні становила 26,5%. Зауважимо, що в 2011 р. із числа організацій, які виконують НТНТР у сільському господарстві, лише 47 не належали до Академії аграрних наук, а їхня частка в загальній структурі організацій у 2010–2017 рр. становить близько 14,0–14,7% [1].

Аграрний сектор економіки України сьогодні знаходиться у досить тяжкому становищі, а головними причинами є дві головні його проблеми: недостатня фінансова підтримка та низький рівень інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. Ефективне поєднання даних компонентів, на нашу думку, створює умови для стрімкого розвитку сільського господарства країни [2, с. 115].

У 2017 р. інновації впроваджували 88,5% підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, або 14,3% обстежених суб'єктів АПК (рис. 1).

У 2017 р. на інновації підприємства витратили 9 117,54 млн. грн., у т. ч. на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 5 898,84 млн. грн., на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 228,48 млн. грн., на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 21,83 млн. грн. та на інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати), – 1 027,11 млн. грн.

Частка витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення порівняно з 2016 р. зменшилася з 85,3% до 64,7%. Разом із тим витрати на науково-дослідні розробки (НДР) зросли з 10,6% у 2016 р. до 23,8% у 2017 р., витрати на придбання інших зовнішніх знань зменшилися з 0,3% до 0,2%, інші витрати, у т. ч. на маркетинг і рекламу, зросли з 3,8% до 11,3% (рис. 2).

Протягом усього періоду на придбання прав на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії витрачалося лише 0,2–0,5% ВВП. Найвищі обсяги таких витрат підприємств та організацій зафіксовано у 2015 р., найменші – у 2016–2017 рр.

Номінальні обсяги інвестицій у нематеріальні активи у 2017 р. перевищували обсяги 2016 р. в 1,4 рази (табл. 1).

У 2017 р. обсяги витрат підприємств, організацій України на створення або придбання прав на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії почали зростати.

Однією з причин є зростання потреб промислових підприємств у нових технологіях унаслідок росту виробництва продукції підприємствами переробної промисловості у 2016 та 2017 рр. – на 4,3% та 4,8% відповідно, насамперед підприємствами із виробництва залізничних локомотивів і рухомого складу – на 6,4% та 102,4%, із виробництва машин та устаткування для добувної про-

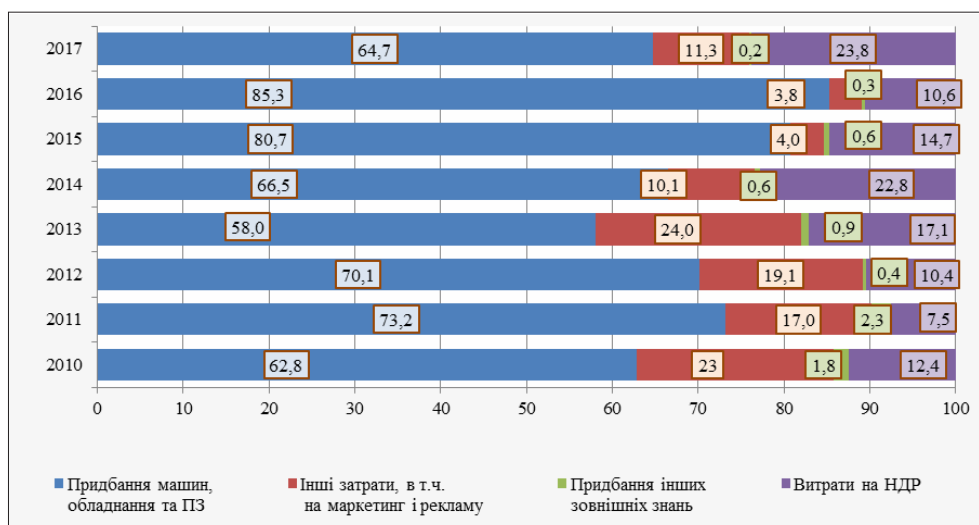

Рис. 1. Кількість підприємств, що впроваджували інновації (од.), та їх питома вага у загальній кількості суб'єктів АПК (%) [1]

мисловості й будівництва – на 8,0% та 34,7%, із виробництва основної хімічної продукції, добрив та азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку в первинних формах – 6,3% та 26,3% відповідно тощо [3].

Загальна характеристика структури фінансування інноваційної діяльності в Україні дає чітке уявлення про суттєву диспропорційність між сумами власних коштів і коштів державного бюджету. Ще більш наочним підтвердженням такої диспропорції є розрахунок співвідношення суми коштів державного бюджету, які припадають на 1 грн. власних коштів, вкладених в інноваційну діяльність. Також слід відзначити, що різкі коливання обсягів фінансування дестабілізують процес наукових досліджень та впровадження інновацій.

Фінансування інновацій за рахунок коштів іноземних інвесторів також характеризується нестабільною динамікою та диспропорційністю. Якщо в 2015 р. більшість із них припадала на високотехнологічні сектори – разом 57%, то в 2017 р. 89,3% коштів іноземних інвесторів було спрямовано у середньонизькотехнологічний сектор АПК.

Окрім того, слід зазначити, що обсяги інвестицій, що надійшли в інноваційну діяльність, є надзвичайно низькими. Так, за суми залучених у 2017 р. прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у розмірі 1 630,4 млн. дол. США на фінансування інновацій спрямовано лише 0,25%. Це свідчить про неефективність державних заходів, спрямованих на залучення ПІІ в інноваційну діяльність, та непривабливість цієї сфери для іноземних інвесторів, незважаючи на зростання обсягів фінансування. У 2017 р. змінилася структура фінансування інновацій коштами вітчизняних інвесторів, зокрема скоротилося фінансування галузей високотехнологічного сектору – з 18% у 2015 р. до 2% у 2017 р. Найбільша частка коштів вітчизняних інвесторів, як і в 2015 р., припадала на галузі середньонизькотехнологічного сектору (58% загального обсягу фінансування),

хоча й скоротилося на 20,5 в. п. Це відбулося за рахунок інвестицій у будівництво суден і човнів та виробництво військових транспортних засобів (44% загального обсягу фінансування). Зросла частка вкладень у виробництво машин та устаткування, н.в.і.у. та ремонт і монтаж машин й устаткування (на 36 в. п.), що належить до сектору середньовисокотехнологічного виробництва.

Таким чином, аналіз фінансування інноваційної діяльності агропромислових підприємств дає змогу зробити висновки: протягом 2015–2017 рр. відбулося скорочення обсягів фінансування інноваційної діяльності, оскільки в Україні сьогодні не сформовано комплексного механізму стимулювання інноваційної діяльності, зокрема фінансового забезпечення за рахунок мобілізації внутрішніх ресурсів підприємств та залучення прямих іноземних інвестицій. Окрім того, вкрай недостатньою є державна підтримка інноваційної діяльності, також не задіяний повною мірою механізм довгострокового банківського кредитування АПК [1].

У 2017 р. інформацію про фінансування інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій за кошти державного бюджету надали три головних розпорядники, а саме: Міністерство освіти і науки України, Міністерство екології та природних ресурсів України, Національна академія аграрних наук України (2016 р. – п'ять розпорядників).

За даними головних розпорядників, загальний обсяг бюджетного фінансування інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій у 2017 р. становив 279 669,13 тис. грн. проти 203 738,22 тис. грн. у 2016 р. Зростання відбулося як у номінальних обсягах, так і у відсотках до ВВП – 0,0085% ВВП у 2016 р. до 0,0094% ВВП у 2017 р. Фактичний розподіл обсягів фінансування інноваційної діяльності та діяльності з трансферу технологій у розрізі розпорядників бюджетних коштів поданий на рис. 3.

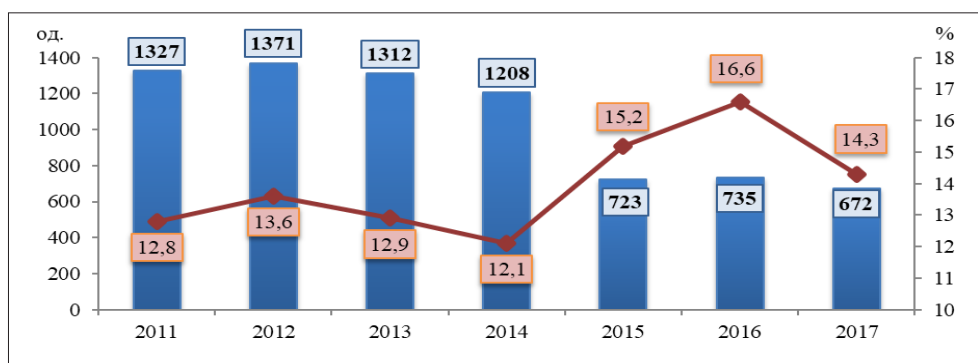

Рис. 2. Динаміка загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності за 2010–2017 рр. (%) [1]

Таблиця 1

Капітальні інвестиції та інвестиції у нематеріальні активи в Україні протягом 2010–2018 рр. [3]

Найменування послуги згідно із КЗЕП	Освоєно (використано) капітальних інвестицій, млн. грн.						
	2010	2011	2012	2014	2015	2016	2017
ВВП, млн. грн.	1079346	1299991	1404669	1586915	1988544	2385367	2982920
Капітальні інвестиції усього	180575,5	241286,0	273256,0	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5
Інвестиції у нематеріальні активи, з них	6912,7	9375,8	8402,3	7384,8	18385,5	11825,6	16422,0
програмне забезпечення та бази даних	2802,4	3254,0	3409,1	3207,3	4908,4	6315,5	8196,4
Права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії	3044,0	4101,9	3655,9	2974,3	12457,8	4180,8	5717,7

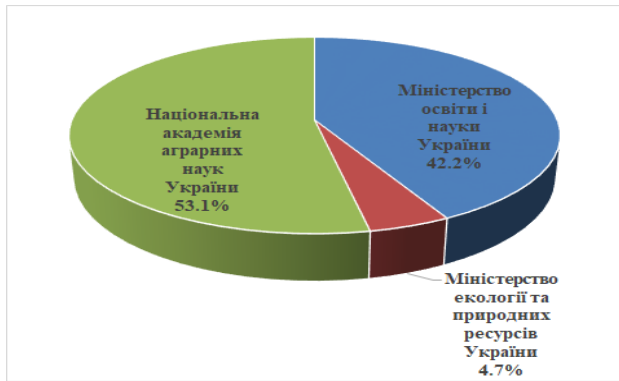

Рис. 3. Структура фінансування інноваційної діяльності головними розпорядниками бюджетних коштів у 2017 р., % [1]

Разом із тим аналіз даних Державної казначейської служби України свідчить, що в 2017 р. інноваційна діяльність провадилася більшою кількістю головних розпорядників (рис. 3) та в більшому обсязі – видатки спеціального фонду державного бюджету головних розпорядників бюджетних коштів на виконання наукових досліджень (рис. 4), підтримку розвитку наукової інфраструктури тощо становили більше 2 млрд. грн. Особливо це стосується Національної академії медичних наук та Міністерства охорони здоров'я, які не надали інформації про провадження ними інноваційної діяльності, хоча, за даними Держказначейства, залучили разом понад 240 млн. грн.

Фінансування стратегічних пріоритетів у 2017 р. у розмірі 259 129,71 тис. грн. (92,7% загального обсягу фінансування інноваційної діяльності) здійснювалося із загального (0,5%) та спеціального (99,5%) фондів (у 2016 р. виключно за рахунок спеціального фонду).

У 2017 р. порівняно з 2016 р. обсяги фінансування всіх трьох розпорядників коштів номінально збільшилися, з яких МОН – на 46,0%, до 97 578,01 тис. грн., НААН – на 31,7%, до 148 502 тис. грн., Мінприроди – на 2,9%, до 13 049,70 тис. грн.

Найбільші обсяги фінансування (94,5%) зазначеного виду припадають на НААН (54,1% від загального обсягу фінансування цього виду за стратегічними пріоритетами) та МОН (40,4%) (Мінприроди – 5,5%). При цьому частка фінансування МОН у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності цього виду збільшилася на 3,9 в. п. порівняно з 2016 р., водночас за двома іншими розпорядниками вона зменшилася: Мінприроди – на 1,4 в. п., НААН – на 1,3 в. п.

Діяльність за видом «Маркетинг, реклама» у 2017 р. із загальним обсягом фінансування 20051,00 тис. грн. у повному обсязі, як і в 2016 р., здійснено НААН за четвертим стратегічним пріоритетом. За стратегічними пріоритетами інноваційної діяльності витрати здійснювали всі три головних розпорядники, але у трохи іншій пропорції (рис. 5).

Організації, установи зазначених розпорядників залучили кошти на всі стратегічні пріоритети, при цьому найбільший обсяг фінансування (151 412,5 тис. грн., або 58,4%) спрямовано на стратегічний пріоритет 4 «Технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу» (рис. 5).

Україна у заданому контексті вирішення питання, дотримуючись досвіду розвинених держав, зробила акцент на взаємодію інститутів розвитку (ІР) із кредитними інститутами (банками, лізинговими й факторинговими компаніями, мікрофінансовими організаціями). Більшість чинних інститутів розвитку використовує переважно фінансові (кредитні) механізми, які дають змогу одночасно вирішувати два завдання: стимулювати кредитування й забезпечувати фінансові інститути дов-

Рис. 4. Видатки спеціального фонду державного бюджету на виконання наукових досліджень, підтримку розвитку наукової інфраструктури тощо за розпорядниками бюджетних коштів, тис. грн. [1]

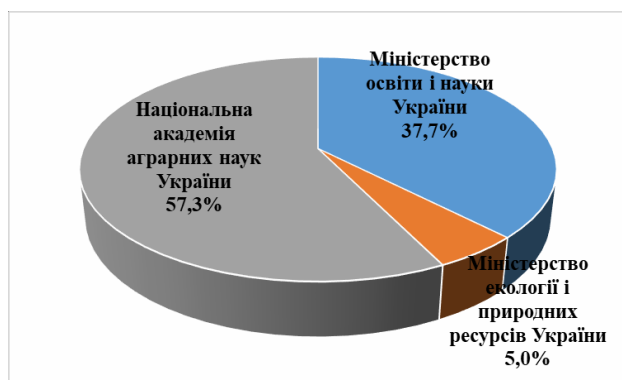

Рис. 5. Структура бюджетного фінансування стратегічних пріоритетів інноваційної діяльності за розпорядниками бюджетних коштів, % [1]

гостроковими пасивами, тобто підвищувати стабільність фінансового сектору. Але є приклади формування ІР й регіональною владою [4, с. 5]. У цьому разі функціонування зазначених інститутів здійснюється у тісній взаємодії з регіональними фінансовими інститутами (банками, страховими й лізинговими компаніями та ін.). Проте не вирішеними залишаються питання щодо розподілу сфер відповідальності між центром і регіонами в частині підтримки інновацій, зокрема в таких напрямках:

- 1) створення власне інноваційної інфраструктури: особливі економічні зони, технопарки, бізнес-інкубатори;
- 2) підтримка інноваційних проектів через інститути розвитку та через співфінансування програм регіональних науково-дослідних університетів [5, с. 301].

Отже, констатуємо недосконалість структури інноваційних витрат і зростання орієнтації промислових підприємств на придбання готових технологічних рішень. За такого стану знижується зацікавленість підприємств

у самостійному розробленні нових товарів і технологій. Натомість вони зосереджують увагу на фінансуванні процесів упровадження нововведень, здатних у відносно короткий термін забезпечити окупність вкладених коштів. Це зумовлено тим, що економічна ситуація в країні не сприяє довготривалим інвестиціям у результати наукових досліджень, виникає необхідність найшвидшої окупності вкладених коштів. Зазначимо, що особливості кількісних та якісних характеристик інноваційних витрат вітчизняної економіки визначаються умовами фінансування інноваційної діяльності, сформованими в Україні.

За даними Державного комітету статистики України [3], наукоємність агропромислового виробництва не перевищує 0,3%, що в 10–20 разів менше рівня високорозвинутих країн. За випуском продукції 3-й технологічний уклад в Україні нині становить майже 58%, 4-й технологічний уклад – 38 %, і лише 4% – 5-й технологічний уклад. З фінансування науково-технічних розробок ситуація така: майже 70% становить нині 4-й, і лише 2% – 5-й технологічний уклад. За інноваційними витратами: 60% становить 4-й уклад і 30% – 3-й (тобто сумарно 90%), а 5-й уклад в інноваційних витратах становить лише 8,6% [6, с. 143].

Висновки. Отже, проведений аналіз дає змогу констатувати наявність негативних тенденцій у структурі та умовах фінансування інноваційного процесу в АПК. За таких масштабів інноваційної активності в Україні інновації поки що не відіграють важливої ролі у подоланні економічної кризи, підвищенні конкурентоспроможності, визначеної у державних програмах з переходу на інноваційний шлях розвитку економіки. Позитивні тенденції хоча й спостерігалися протягом кількох років, але вони мали переважно тимчасовий характер і змінювалися протилежними зрушеннями в економіці. Це характеризує інноваційні процеси в Україні як нестійкі та позбавлені чітких довгострокових стимулів для інноваційної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2017 році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/monitoring>.
2. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2007. 578 с.
3. Сільське господарство України у 2017 році. URL: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ20117/sg/dop/dsg_2017.zip.
4. Сторов І.Ю. «Інноваційна Україна – 2020»: основні положення національної доповіді. Економіка України. 2015. № 9. С. 4–18.
5. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України: монографія / за наук. ред. М.І. Дибби, О.М. Юркевич; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». К.: КНЕУ, 2013. 425 с.
6. Федішин І., Пилип'юк Я. Діагностика проблем фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні. Соціально-економічні проблеми і держава. 2014. Вип. 2(11). С. 142–153.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА В АПК

Аннотация. В статье рассмотрено современное финансовое обеспечение инновационного процесса в АПК. Определены его ключевые тенденции, учитывая перераспределение ассигнований по отраслям. Исследованы показатели результативности финансирования инновационного процесса в АПК. Установлено соответствие приоритета весомости доли в финансировании инновационных разработок в аграрной отрасли среди других и ее уровень отдачи. В результате выявлена зависимость от дотаций и трансфертов не только потребностей в средствах АПК, но и научно-исследовательского процесса в целом.

Ключевые слова: финансирование, финансовое обеспечение, инновации, инновационная деятельность, инновационный процесс, АПК, сельское хозяйство.

CURRENT STATE AND TRENDS OF FINANCIAL PROVIDING INNOVATIVE PROCESS IN AIC

Summary. The publication considers the modern financial support of the innovation process in the agroindustrial complex. It identifies its key trends in view of the redistribution of allocations by industry. The indicators of the effectiveness of financing the innovation process in the agroindustrial complex are researched. It is established that the priority of the importance of the share in funding innovative development in the agrarian sector among others and its level of return. As a result, dependence on subsidies and transfers was found not only to meet the needs of the agribusiness, but also to the research process in general.

Key words: financing, financial support, innovations, innovative activity, innovation process, agroindustrial complex, agriculture.